

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

BRNO 1972

NÁLEZ STŘEDOVĚKÉ KERAMIKY V KLENTNICI (okr. Břeclav)

JOSEF UNGER, Regionální muzeum, Mikulov

Při výkopu pro vodovodní potrubí byla před domem č. 55 porušena středověká jáma, z níž byly vybrány vzorky středověké keramiky, mezi nimi i okrajový střep džbánu.

Fund von mittelalterlicher Keramik in Klentnice (Bez. Břeclav). Beim Aushub für eine Wasserleitung fand man eine mittelalterliche Grube mit Keramik.

STŘEDOVĚKÉ NÁLEZY V ŠAKVICÍCH (okr. Břeclav)

JOSEF UNGER, Regionální muzeum, Mikulov

Při stavebních úpravách domu č. 47 v Šakvicích byla nalezena téměř celá středověká nádobka a při stavbě domu č. 50 byly nalezeny střepy středověké keramiky a porušena obilnicová jáma.

Mittelalterliche Funde in Šakvice (Bez. Břeclav). Bei Bauherrichtungen in Šakvice fand man mittelalterliche Keramik und eine Getreidegrube.

VÝZKUM STŘEDOVĚKÉ AKROPOLE HRADISKA TEPENEC V ROCE 1971

(obec Jívová)
(okr. Olomouc)

VÁCLAV BURIAN, Vlastivědný ústav, Olomouc
(Tab. 105)

Další postup výzkumu hradiska Tepenec se stal zvláště akutním po výnosu ministra kultury ČSR z 20. července 1971, jímž byla jeho poloha vyňata z další památkové ochrany s ohledem na národohospodářský význam těžby kamenolomu.¹ Výzkum středověké akropole pokračoval čtvrtou terénní kampaní ve dnech 1. až 28. července 1971. V této závěrečné etapě bylo zkoumáno celkem 38 čtverců, označených čísly LXII—IC. Z úsporných důvodů, nebo kde tomu bránil vzrostlý lesní porost a příliš srázný terén, byly některé čtverce (LXXIV, XCII—IC) prokopány pouze v polo-
viční ploše, na tzv. balvanové haště (LXXX—XCIV) bylo provedeno pouhé očištění.

Na ploše hradního paláce nebylo již kopáno, avšak v rozsedlině na okraji skalní stěny jihozápadním směrem od stávajících základů paláce byly zjištěny zbytky zdiva. Je to důkazem, že palác sahal dále na jihozápad a podstatná jeho část zanikla přirozenou odlučností skalní stěny, která zde ve velkých blocích stále pokračuje.

Území parkánu bylo zkoumáno toliko v severozápadním okraji, a to v souvislosti s odkryvem posledního úseku vnitřní hradby na jejím severozápadním konci a vnější hradby, která uzavírá parkán v jeho šíři od západu. Zakončení vnitřní hradby, široké 175 cm, leží ve skalní rozsedlině. Koruna dochovaného zdiva je opět značně zkosená vnějším směrem s průměrným výškovým rozdílem 42 cm. Líc zdiva dosahuje na vnitřní straně relativní výšky 125, na venkovní 80 cm. Úroveň uvedeného zdiva je značně vyšší na rozdíl od těsně položeného úseku, zkoumaného v ploše čtverce XLVI v roce 1970, kde je v koruně znatelný průlom široký 330 cm, s úrovní sníženou o 110 cm, který umožňuje jediný předpoklad vstupní brány do parkánu a paláce. V ostrém úhlu od vnitřní hradby jižním směrem, vzhůru ke zdi paláce, probíhá další hradební zdivo z lomového kamene, 120 cm široké, uložené na skále. V téměř přímém směru uzavírá západní čelo parkánu (podobně je tomu od jihu, viz výzkum 1969), přímo nad strmým úbočím skalní stěny. Jeho dochovaná úroveň sleduje terénní svah mezi palácem a vnitřní hradbou, je nepatrně zkosená navenek. Současná výška líce byla naměřena uvnitř 45—53 cm, na západní lici 19—40 cm. Terén úbočí vně této západní hradby klesá se sklonem až 60°.

Při vstupu do hradu na severozápadní straně byla ve čtverci LXXIX odkryta část skalního útesu, který tvoří jižní stranu brány ve vnější hradbě. Další sonda na valu znova ukázala, že jeho kon-

strukce, vršená z lomových kamenů, má výšku 125 cm. V maximálním půdorysném zlomu celé opevňovací soustavy je val z neznámých příčin přerušen, jeho jižní část již není pravidelná do té míry jako další úsek orientovaný SZ—JV.

Spolu se dvěma zbývajícími úseky vnitřní hradby byly zachyceny i části plošiny, která je po obou stranách vysunutá šípové bašty značně rozšířená, v jižní části se zužuje a uklání k východu. Na rozšířené plošině jižně od bašty, ve čtverci LXX, byly odkryty zbytky malé stavební konstrukce, pravděpodobně pece, o vnitřním půdorysu 80 × 200 cm v podélné situaci SZ—JV.

Odkryv vnější hradby, uzavírající plošinu, navazoval na dílčí úseky minulých let. Jižní úsek navázal na odkryv z roku 1969. Hradba zde byla odkryta ve čtvercích LXIII—LXV o dalších 12 m, celý tento úsek měří 29,70 m. Na západní straně (viz čtverec LXV) se zalamuje k severovýchodu. Tímto směrem probíhá zprvu mírným obloukem, pak v přímém směru v délce 24 m plochami čtverců LXV—LXX. Ve čtvercích LXIX a LXX se směr hradby v tupém úhlu vychyluje opět k východu, pokračuje krátkým (5,5 m) úsekem, mění opět směr k severu (ve čtvercích LXXI a LXXII), v délce 11,5 m probíhá přímým směrem a ve čtverci XII navazuje na zdivo bašty. Na levém boku bašty pak v mírně porušené předchozí severní orientaci pokračuje čtverci LXXIV—LXXVI v délce 7 m a posléze ve čtverci LXXVI se láme směrem k západu a navazuje ve čtverci LXII na táhlý úsek hradby, prozkoumaný v roce 1970. Zdivo hradby v nadzemních částech je obdobné jako v dřívějších úsecích. Má šíři 120 cm, koruna je zkosená nejčastěji navenek o 5—41 cm, místy i dovnitř o 10 až 90 cm, výška vnitřní líce v rozpětí 88—190 cm, na venkovní straně 32—164 cm. Podzemní vnější líc zdíva hradby je v hloubce 85 cm rozšířena o předzákladový sokl široký 20 cm (v úseku jdoucím čtverci LXVI, LXVII a LXIX), na vnitřní lici hradby bylo možno ve čtverci LXXII rozšířit v hloubce 75 cm základ zdíva, který není tak pečlivě lícovaný jako nadzemní část.

Obě tupouhle zalomené části hradby po stranách bašty křídlovitě ohraničují rozšířenou obrannou plošinu, bašta sama svým břítem umožňovala jejich střelecké ovládnutí do největší blízkosti. Celé toto obranné zařízení představuje nejvíce předsunutou část hradního systému. Po prokopání čtverců LXXIII—LXXV a XCV bylo možno zpřesnit popis bašty. Její hlavní osové rozměry jsou 660 × 615 cm. Bašta má hranatý podkovovitý půdorys, z jehož čela vybíhá před líc obou křídel vnější hradby pravoúhlý břit, boční stěny mají šíři 165 cm, délku od vnitřní líce čelní stěny 330 cm, vnitřní čelní strany zdí jsou symetricky navenek zkoseny o 20 cm. Vnitřní prostora bašty, uzavřená ze tří stran, má rozměry 330 × 280 cm.

Strmý svah před vnější hradbou, který ji kuželovitě obíhá, má v ose akropole relativní výšku asi 550 cm. Val širšího území hradiska, který k němu směřuje od jihovýchodu, je v blízkosti akropole přerušen. Pod mocným suťovým hranolem vně hradby následoval rostlý terén nebo skalní podloží, které ve čtverci LXV tvoří opěrný systém vyčnívajících halvanů, známý již u obvodového zdíva paláce a vnitřní hradby.

Zvláštním předsunutým obranným zařízením celého systému je tzv. balvanová bašta. Je vybudována ve svahu akropole severním směrem od hradního centra, ve vzdálenosti asi 13 m kolmo od severovýchodního úseku vnější hradby. Je to val obloukovité formy, sestávající z mohutných balvanů a skalních výčnělků, jeho základna se od severu k východu zužuje z 10 na 5 m, je asi 120 cm vysoký, jeho vnitřní úpatí obtáčí nerovnou plošinu asi o průměru 4—5 m. Hloubka vnitřní plochy s ohledem na sklon valu je asi 160 cm. Funkci a stáří tohoto zařízení nelze s jistotou stanovit. Balvany působí dojem, jako by byly rozmetány mohutným výbuchem, založeným ve skalním podloží úbočí před vnější hradbou. Mohutné rozměry balvanů sice připomínají složení vnějšího halštatského valu, ale původ bude spíše recentní.

Fond nálezů pokračoval ve výběru i četnosti obdobně jako v minulých etapách. Ze střepového materiálu bylo možno po podstatném doplnění sestavit pouze mísu; je ze světle okrového materiálu, zdobená na vytaženém okraji žlábkem s paprskovitě kladenými otisky obdélníkového kolku a hnědočervenou linkou, která se opakuje také na vnitřní ploše dna, pod okrajem je rytá vícenásobná šroubovice. U tří hrncovitých exemplářů bylo možno sestavit nejvýše postavy s více nebo méně podstatnou částí výdutě. Převážná část keramického materiálu zůstala v jednotlivých střepech. Materiál jeví různé varianty ve struktuře (převažuje hrubší zpracování), je ostřen hlavně pískem, zbarven v různých tónech, od světlého okru po tmavou šed. Hrncovité tvary mají obvykle rozevřený ovalený okraj, různě zdůrazněné břitové okruží nebo drobnou převislou římsu. Okraj je někdy zdoben jednou nebo dvěma rytými vlnicemi. Výdut' bývá převážně hladká nebo zdobená rytou šroubovicí, na podhrdlí se objevuje ojediněle rytá vícenásobná vlnice nebo linka či vlnice malovaná hnědočervenou barvou. Na dnech jsou stopy podsýpky nebo odřiznutí. Ucha jsou obvykle páskového typu. Střepey dalších mís mají vytažené okraje zdobené na horní ploše rytou vícenásobnou vlnicí, nepravidelnými črty nebo šikmo položenými (rotujícími) krátkými linkami, provedenými hnědočervenou barvou. Poklice jsou běžné kuželovité formy s pečetičkovými drždady. Porůznu se opět objevily střepey halštatské keramiky s jazykovitým výčnělkem nebo páskovým uchem.

Z předmětů bojového charakteru byly nalézány (na obranné plošině) opět kamenné projektily tvaru koule bez dvou souběžných vrchlíků, a to různých průměrů (10, 13, 14, 15 cm). Železné hroty šípů mají opět čokovité nebo deltoidní tvary, příčný profil čtvercový nebo kosočtvercový, jsou nasazeny na kuželovité tulejce. Další nalezená část kroužkového pletiva sestává z drátěných kroužků průměru ca 1 cm, vzájemně provlékaných. Nalezené přezky mají široký lyrovitý tvar nebo formu stlačeného oblouku. Přírodními doklady existence kovářské a podkovářské dílny byly např. dva zna-

menáky, hrotitá kladívka k úpravě otvorů v podkovách a kusy železného odpadu se stopami sekání, nalezené na severozápadním konci parkánu v blízkosti hradby. Další nalezené koňské podkovy nebo jejich zlomky mají opět jednotný charakter, jsou spíše menších rozměrů, bez hmatců, ozuby tvoří šikmo vpřed vykované kvádříky na patkách dlátovitě ukončených a ohnutých vzhůru. Podkovářské hřebíky mají na čtyřbokém hrotu vertikálně zploštělou hlavu hřibovité formy. S chovem koní souvisí dále nálezy dvou hřebelců k česání. Jsou korýtkovitého tvaru se zubatým okrajem a trnem pro rukojeť. O obdobném účelu svědčí i nálezy dalšího udidla a železné součásti uzdění. Jezdecké ostruhy mají oblouček vzadu lomený a zakončený krátkým rozeklaným trnem s otvory pro čep hvězdice, ramena obloučku jsou horizontálně prohnutá, na koncích mají očka k upevnění. S vybavením vozů souvisí např. nález oka držáku, kování zápřežních vah, zákolníku a částí kolových obruží. Řetěz má typické protáhlé články (takové známe např. z kartuzie v Dolanech nebo jako zabezpečovací součásti středověkých knižních vazeb). Pozoruhodný je nález břitvy: její táhlá lichoběžníková čepel má dlouhý trn, obalený měděným plechem, v jeho širší části je otvor pro čep rukojeti, na konci trnu je příčně formována oválná úchytká, sloužící k vyklápění čepele ze střenky. Nalezené nože mají v čepeli tvar táhlého hrotitého oblouku, nebo mají rovné ostří a obloukový hřbet, držadlo mělo obvykle střenku drženou nýty. Zvláštní je zámek puklicového tvaru s klíčovým otvorem, na jehož duté straně se uchovala část mechanismu. Klíče k válečkovým závěsným zámkům mají většinou dráždla ukončená kroužky a složitě profilovanou zubovou část. Součástmi uzávěrů jsou také petlicová oka. Ojedinele byla nalezena ocílka, dále pantová skoba, část ozubené čepele srpů a zlomek porůzu. S výhradou zaznamenáváme nález těžké motyky (klučnice) na halvanové baště. Hřebíky různých velikostí jsou obvykle čtyřhranné hroty, často bez hlav nebo s hlavami, tvaru příčného břevna nebo zdobných lavičkových tvarů. Zvláštní je hřeb s kotoučovou puklicovitě završenou hlavou, na jehož hrotu jsou dvě pružiny, které svým tlakem přidržovaly hřeb v otvoru.

Nálezy skla se vyskytly jen v malém počtu. Na plošině byla nalezena kulička poněkud nepravidelně modelovaná, s pupíkem, tmavozeleně zbarvená, průměr 16,8 mm. V destrukci mimo vnější hradbu byly rozptýleny zelenohnědě zbarvené zlomky skla, pravděpodobně části okenních kotoučků.

Poznámka:

¹ Č. j. 2705/71-11/2.

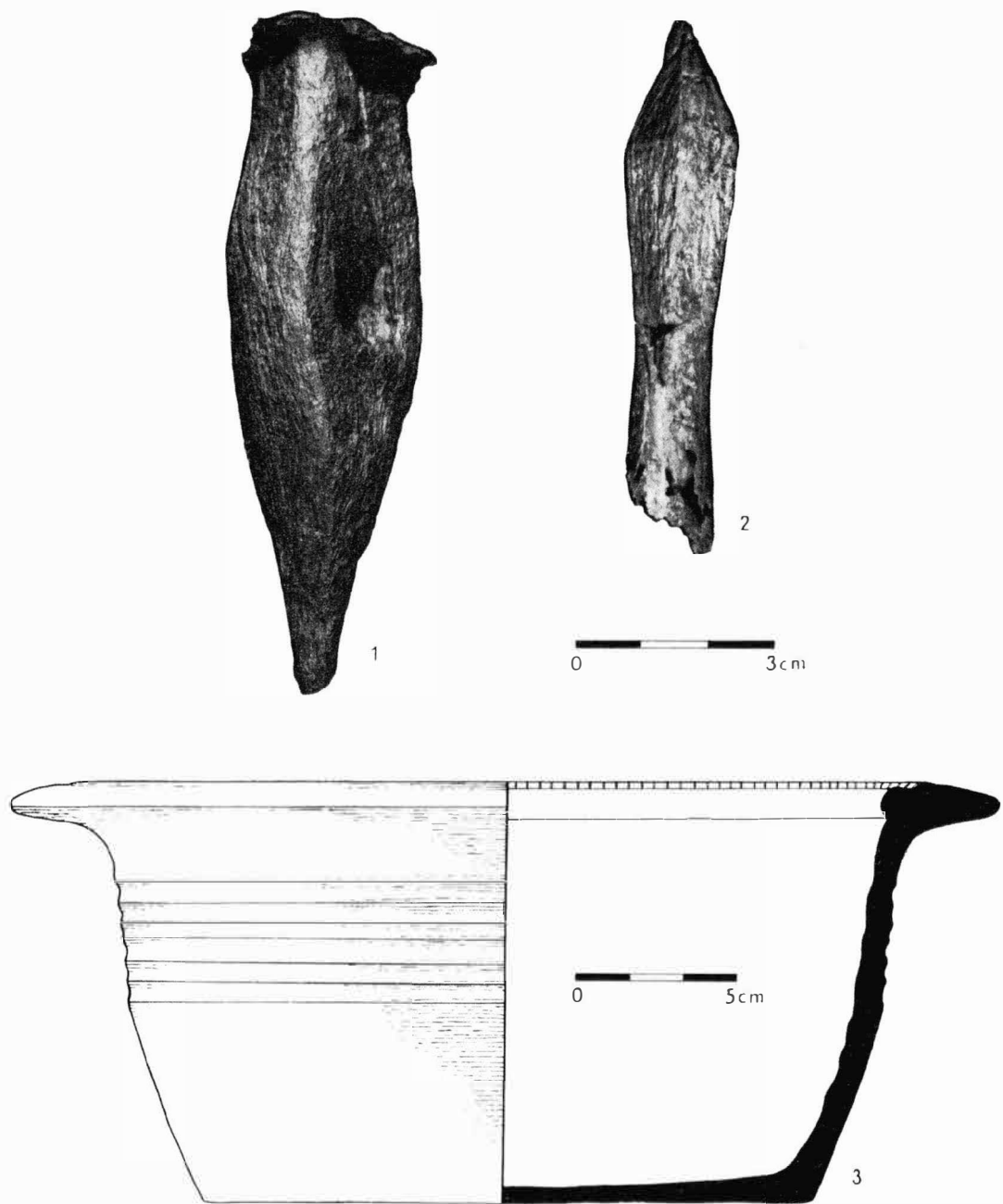
Grabung der mittelalterlichen Akropolis des Burgwalles Tepenec im Jahre 1971 (Kataster Jívová, Bez. Olomouc). Die Grabung der mittelalterlichen Akropolis des Burgwalles setzte sich in ihrer Endetappe zur Aufgabe, vor allem den äusseren Wall, besonders den südöstlichen und nordwestlichen und teilweise seinen nordöstlichen Abschnitt zu erforschen. Ausserdem war durch eine weitere Sonde das Wallprofil untersucht und die sog. Steinblockbastion unter dem nordöstlichen Abhang der Akropolis gereinigt worden. Gleichzeitig wurde festgestellt, dass die Felswand, welche die Burg auf der nordwestlichen und vorwiegend auf der südwestlichen Seite begrenzt, in das Innere des Burgareales durch die natürliche Abtrennbarkeit der Steinblöcke zurücktritt, so dass auf diese Weise der wesentliche Teil der Überreste des Burgpalastes vernichtet wurde.

Im Fundgut sind zahlenmässig Gegenstände vom Kampfcharakter (Steinprojekte, Pfeilspitzen), die Ausstattung einer Schmiedewerkstätte (spezielle Hämmer), ferner Belege der Holzverarbeitung (Schnitzmesser), Wagenbeschlagstücke (Achsenagel, Teile von Wagenreifen, Ringe zur Deichselwaage), Teile der Reiterausrüstung (Sporen, Zäune, Hufeisen, Pferdestriegel, Schnallen, Ringgeflecht) sowie persönliche Gebrauchsgegenstände (Rasiermesser, Messer) usw. vertreten. Die Keramik ist von einem typischen Siedlungscharakter, das Scherbenmaterial konnte praktisch nicht zufriedenstellend rekonstruiert werden. Typisch sind Topfformen mit geöffnetem abgerundetem Rand und einer feinen überhängenden Krause ober dem Halse, manchmal erscheinen am Rande zwei geritzte Wellenlinien, von welchen die untere als erste geritzt ist. Typisch und verhältnismässig am prunkvollsten sind Schüsseln, deren herausgezogener Rand auf der oberen Fläche Rippen, eine geritzte mehrfache Wellenlinie oder einen Stempelabdruck trägt, was oft mit rotbraunen Strichen kombiniert ist, welche auch am Boden vorkommen. Zur Gruppe der rotbemalten Keramik gehören auch Topf- oder Krugformen mit dünner Wand, deren plastische, meist gerillte Verzierung durch eine farbige Linie ergänzt ist.

STŘEDOVĚKÉ TVRZIŠTĚ PŘEROVEC U ŠTÍTINY (okr. Opava)

LEA WIEGANDOVÁ, Ostravské muzeum Ostrava
(Tab. 106)

Na zalesněném ostrohu o nadmořské výšce 385 m, východně od osady Přerovec, okr. Opava, se nachází středověká tvrz. První písemné zprávy o tvrzišti se váží k roku 1513. R. 1576 je Přerovec

Tab. 105

Hrad Tepenec (okr. Olomouc, obec Jívová). 1 kovářský znaménák; 2 hrot šipu; 3 misa. -- 1 Schiedesignierhammer; 2 Pfeilspitze; 3 Schüssel.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Akademik Josef Poulík

Redaktoři: Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský

Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá

Kresby: Doc. dr. B. Klíma, M. Bálek, S. Janák, A. Životská

Na titulní obálce: Nádobka z eneolitického sídliště v Brně-Lískovci

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné